

פסקים בהירים מ'היכל המשפט'

יסוד והקמת בית ההוראה לענייני ממונות 'היכל המשפט' ■ הקמת 'בית הדין' לצד בית ההוראה בלונדון ■ סיפור הספר העתיק שנמכר במחיר מוזל והתברר כי הוא ספר חסידי מדפוס ראשון של אחד מאבות החסידות ■ פניני משפט מהלכות מצויות ושכיחות בזמננו ■ חיבור הספר המקיף 'פסקי המשפט' ■ מתוך שיחה שקיימנו מעבר לים עם הגר' שמחה יונה קליין, ראש בית ההוראה וביה"ד ■ משפט כהלכה

טוביה פריינד

בעיר הבירה לונדון, בשכונת סטמפורד היל, בדערענטראד בתחילת הרחוב, שם נמצא בית דין ובית הוראה לענייני ממונות 'היכל המשפט'. לעוברים והשבים, וגם לאלו שראו וקראו פסקי הדין של בית דין זה, היה נראה הדבר כעוד 'בית דין' רגיל, הון ענייני ממונות בין אדם לחברו, כרם, כשנשפטו בחודש האחרון ע"י הוצאת 'המודיע' לציורה המיוחדת של 'היכל המשפט', הספר המקיף 'פסקי המשפט', שנכתבה ונערכה ע"י ראש בית הדין, הגר' שמחה יונה קליין שליט"א – הבנו כי דברים נוספים יש בנו.

החוקן בספר העבה של 797 עמודים מלאים וגורשים בתכ"ז סימנים, המקיפים אלפי סעיפים ותתי סעיפים בכל ענייני חוש המשפט, עלעלנו וראינו: התקנת מזגן מעל חצר שכניו; חבלי כביסה מעל סוכת שנינו; לנלוך מציפורים שאצל שכן עליון; התנגדות לסלילת כביש ראשי סמוך לביתו; פטונון בבנין מגורים; שיפוף דירה שגורם נזק לשכנים; בית כנסת ושיבה בבנין מגורים; חיוב בעל מחסן לתשלומי ועד בית; דין 'לכס' בארבעת המינים שגדלו בחצר משותף; סוכן נסיעות שטעה וגרם הפסד; מתוך שהציע דירה שהתפרסמה בעיתון; חזרה מקניית דירה לפני הירשום בטאבו; כניסה לתנות רק כדי לראות מוצר בלי לקנות; כמה זמן יש להמתין למנות מחזרת; תוספת תשלום והפסקת נסיעת המונית עקב פקק שנוצר; 'כל תלין' בתשלום בזמן לאברכי הכולל; שימוש ב'בובל' שלא קיבל חותמת בדואר; השבת אתרוג גזול לאחר סוכות; מכנית שהחזירה מים או ברוך על הולכי רגל; וריקת זכויות שבורות וחפצים חדים ואפסות; תפיסת 'חור' לחבור; בקשה מהעומד ב'חור' לסדר את ענייניו ובכך מעכב את כולם; הטעיית בנק בהכנסות כדי לקבל משכנתא ועוד ועוד, אלו רק מדגם מוצרי של כמה נושאים בודדים מתוך אלפי! ערכים ושאלות שנידונו בספר הלכה למעשה.

ביקשו לשמוע על בית דין ובית ההוראה שהקים וייסד, ועל כך שהביאו להקדן בספר זמן תשובות ופסקים בהלכות חושן משפט ודיני ממונות שהכרחיות בזמננו ומצויות בחיי היום יום אצל כל יהודי.

הכולל המובחר שהוציא דיינים מומחים

פותח ומספר הר"ג רבי שמחה יונה קליין על כולל דרכי המשפט' שהביא את יסוד והקמת בית הדין 'היכל'

המשפט' לאחר שנות יגיעה והתמדה בלימודים אלו: "פני כעשרים שנה, בעת שעברתי להתגורר בלונדון לאחר תריסר שנות מגורים בארץ הקודש בניד"ק ירושלים שם למדתי חושן משפט, נבחרתי לראות שלא קיים בלונדון כולל ללימודי חושן משפט. ב"ה היו כוללים אחרים ללימודי אור"ח ויו"ד, אבל לחו"מ לא היה כולל מסודר, היו אולי חברות שקבעו לימודים יחד על לימוד חושן משפט, והתפלתו הייתה שבתמקום כזה שמסחר הוא כה חזק ואנשים מומחים בין איש ליעדו, לא ידעה כולל ללימודי חו"מ!"

יסוד בית ההוראה 'היכל המשפט'

במשך הר"ג רבי שמחה יונה קליין: "אחרי תקופה זכינו לייסד את

כ"ק מרן אדמו"ר מוה"צ שליט"א בלונדון במעמד 'לחיים' במיתחת בית הדין 'היכל המשפט'. מימין הרבני הנגיד הרב יחזקאל ראנז שליט"א. משמאל הגאון רבי אליעזר שלינגר שליט"א, מחשבוני רבני העיר לונדון. נראים הדיינים: רבי משה יצחק הוממן שליט"א; רבי שמואל אהרן ניילינגר שליט"א; רבי שמחה יונה קליין שליט"א, ראש בית הוראה וביה"ד; רבי יצחק רוזמן שליט"א ורבי אשר אייגר שליט"א.

בית ההוראה ובית הדין 'היכל המשפט' לשאלות בענייני ממונות, והיה בזה תועלת גדולה מאד. ראשית, בגלל שזה גם היה בית ההוראה הראשון לחושן משפט בלונדון, נכון שבארץ ישראל כבר מצויים בתי הוראה לענייני ממונות, אבל כאן בלונדון זה לא היה מצוי.

בתי דין כן היו, למה צריכים לבית הוראה לחושן משפט. אם יש לשיטתו שאלה בחו"מ שישאלו 'דיין' במקום ר'ב' 'ביבית דין' בדרך כלל באים לסכסוכים בין שני צדדים. אבל יש הרבה אנשים שיש להם שאלות בחושן משפט ללא שיהיו מסוכסכים עם מאן דהוא, אלא פשוט כמו בארץ ויו"ד, שבאים לבית הוראה לשאול את הרב' את ההלכה, יש בבינועם של אנשים הרבה שאלות בדיני ממונות.

ואומר לך יותר מכן, שאלות בענייני חושן משפט נוגעים למעשה לכל יהודי, ולא רק לדיינים, לצערו נשתרש טעות חמורה בקרב רבים, שחושן משפט אינו

"בעזר ממעל קפצנו אל ים התלמוד, ועל ידי מורי חמי הרב ר' יחזקאל ראנז שליט"א, הוקם היכל הכולל עם עשרים אברכים מצוינים ומובחרים בעלי כשרונות מיוחדים ובעיקר שקדנים ומתמידים, שכל מטרתו היה להוציא מכולל זה דיינים מומחים הבקאים בהלכות אלו, כשהתוכנית היתה שבע-חיד, לומדי הכולל ישבו בכיסאות למשפט וידונו דיני צדק בקרב ישראל. זה היה הכולל הראשון בלונדון ללמוד חושן משפט. מאז יסודו החל הכולל להתפרסם והיה לשם דבר ולתפוצת בעיר הבירה לונדון, במיוחד לאור זאת שרבים ביקשו להתקבל לכולל זה, אך התנאים היו קשים מאד, ומי שזכה להתקבל ידע כי עדי לגדולות להתמנות לדיין."

"ב"ה לאחר חמש עשרה שנה של עמל רב בלימוד חו"מ יומם ולילה ביוון ובהיקף של כל הפוסקים, נבחנו חלק ניכר מאברכי הכולל אצל הגאון הנודע

נוגע ליחידים אלא לדיינים. ובמאת הדבר אינו כן, אלא שרוב דיני חושן משפט נוגעים למעשה לכל אדם החי בחברות אנשים, יום יום ממש, לא פחות מדיני אור"ח ויו"ד. ולא עוד אלא שבחלק חושן משפט, רוב הדינים הם איסורי דאורייתא ממש, שלא כמו בחלק אור"ח ויו"ד שרובם הינם איסורי דרבנן, לא שיש ח"ו לחולל איסורי דרבנן. אלא שבאנו להרגיש כמה חשוב הדבר לשאול ולענין גם בדיני חושן המשפט.

"זימה ששאלת שישאלו את השאלות לדיין, הנך צודק שהדיין יושב בבית הוראה ומקבל את השאלות, אזי יכול הדיין לענות. אבל רוב הדיינים טורחים ועסוקים בדיני תורה שלפעמים מדובר במיליונים, ואין להם את הפנאי לעיין כעת בכל שאלה שישאלו אותם. ודווקא בגלל כך ייסדנו את 'בית ההוראה לדיני ממונות'. שם יושבים דיינים מוכנים לעיין בכל שאלה ושאלה בהלכות חושן המשפט ופוסקים להלכה את הפסק הנכון לפי ההלכה."

דרוגמה, תן לנו שאלה שבאו לשאל דיום בבית ההוראה:

"אדם שהזמין אצל חברה בבעלות גויים מוצר מסוים, ושלם על כך בכרטיס אשראי. והזונה התלונן בחברה שהמוצר לא הגיע. ועל סמך זה שלחו לו חפץ אחר, כעבור כמה ימים הגיע המוצר, האם מותר לקונה להחזיק את שני המוצרים, שכן הטעה את החברה בשוגג, וזה נכלל בטעות עכרים? ומה התשובה שיעניתי עליו"

"את זה תצטרכו לעיין בספר החדש 'פסקי משפט', שם מובא סיפור כזה... ודנו שם באופן מה הדין אם קיבל פיצוי כספי במקום המוצר השני שנשלח לו שוב. וההבדל האם קיבל כסף מזומן או ציף, שהיה נפק"מ בכך."

מוסיף איש שיחה ואומר: "בייסוד הבית הוראה לדיני ממונות, יש בזה שני סוגי תועלת, קודם כל, המון העם החל להרגיל עצמו לשאול שאלות בדיני ממונות ולא לפסוק הדברים בעצמם, שנית, כפי שאמרנו, שיש מקום ולמי לשאול שאלות, וזה עשה מהפכה גדולה בלונדון. היה לכן זיכוי הרבים לבני עירו."

"טרם הוקם הבית הוראה לענייני ממונות, נסעתי לאנטווערפן כדי להתייעץ עם כ"ק מרן האדמו"ר מפשעווארסק שליט"א, לאחר ששמע את התוכנית עודד אותי מאד, והוסיף לומר: 'שזה יהיה קידוש ה' גדול לעיר'. ואכן החלו לדווח שאלות רבות, שבעקבות כך החל להיכתב הספר 'פסקי המשפט המקיף' את השאלות בענייני חו"מ בהיקף גדול."

'בית דין' בצמוד ל'בית הוראה'

בשיחה עם ראש בית הוראה ובית הדין, הבנו כי שניהם נפתחו בשלבים שונים: תחילה הבית ההוראה ולאחר מכן הבית הדין. לאחר תקופה של שלוש שנים פתחנו בית דין בנוסף לבית ההוראה, לעריכת צוואות, שטרות שותפים וכו', ובעיקר לדיונים שבין אדם לחברו, כיום בית הדין עמוס בדיני תורה, מאז יצאו פסקים רבים שגם התקבלו יפה ובהערכה בעיר בעקבות פרסום הדברים.

גם כוח בוקשנו מבהשחתנו מעבר לקן במדינה האנגלית שיספר על דיון שהתנהל בבית הדין ועניין את בני העיר לונדון. מספר ראש בית ההוראה ו'בית דין':

"היה יהודי זקן בא בימים, שהחליט למכור את כל מה שיש לו בבידעם" כדי לקנות חלקה בארץ ישראל לאחר ארבעים ימיו ושנותיו, ובתוך השמאנצ'ס שפניה מה'בירדעם' היה ספר עתיק שקיבל ב-רושה מאביו, שאכן היה נראה ספר חשוב ושיער לעצמו שהוא שוה כסף, אבל בוראי לא ירד לערכו האמיתי, ולכן מכר לסוחר ממוחל בכמה מאות פאונד אנגלי בלבד. אמנם לאחר תקופת מה נחברו לו מאיה מומחה, שהספר שמכר היה יקר מאד, כאשר הוא דפוס ראשון מצדיו חשוב מאבות החסידות ויש בו הערות בשולי הדפים מצדיו אחד ובראשו חתימה יד קדשו. בנוסף לכך החרבר, שבתוך הספר היה מכתב בכתב יד מצדיו נשגב מדורות קודמים, שהוא דבר יקר ערך. וטען האיש חוקן שמעולם לא ידע שיש בספר מכתב כזה. ומחמת כל אותן הסיבות, הספר שוה מעל מאה אלף פאונד, ודרש הסוחר לחזור לו את הספר או ישלם לו כל ערכו, מכיון שלא קיבל את מחירו האמיתי, ויש לבטל המקט מדין אונאה, משום שבדין אונאה נאמר שאם נתאנה המוכר ביותר משותות המקח בטל. מה היה מבעני הנתבע?

"הוא טען נכון שהספר יקר הרבה יותר ממה ששילם עליו, אבל הרי לא שייך דין אונאה בעתיקות, שאין ערך אמיתי לשווים, וגם קשה לשלם ולהעריך שווים האמיתיים, וכל אחד משלם מחיר אחר, ואי אפשר למדן שקה אוחם כולל יותר ממחירו, מכיון שאין לו מחיר קצוב, ואין שום טענה לדרבי הישש התובע".

נ, כאן מותר לציין מה היה הפסק דין?

"לגבי עצם הספר והחתימות שבו, בוראי פסקו הדיינים שיש דין אונאה, ועל הקונה לשלם ההפרש או להחזיר הספר למוכר. וכן על הכתב יד שנמצא בו, צריך הקונה לשלם עליו מחירו המלא ולא אמרנו שזכה בו מדין הפקר".

האם יש דין הוראה בחפצי עתיקות?

מצאין הרה"ק רש"י שליט"א: "אמנם שומעתי מפי הגאון רבי זלמן נחמיה גולדברג זצ"ל, שאין דין אונאה בחפצי עתיקות ואומנות, שמחירם נקבע לא דוק בגלל הווייתם והאומנות שבהם, אלא בגלל שיצאו ממחת יד אומן מפורסם, וממילא המחיר אינו משקף את ערכם בעצם, כי באמת אין גופם שוה ממון כל כך, אלא רצון והשתוקקות בלתי שפויים של אספנים להשיגם תמורת כל הון, ולכן מוכנים לשלם עליהם מחירים לא

שער הספר 'פסקי המשפט' בהוצאת 'סדר הסדר'

הגיוניים, והראיה הגדולה לזה, מתמונה שנודע שהיא מזויפת ולא ציירה הצייר הגדול ההוא, שכל זמן שחשבו שהיא מעשה ידי הצייר הגדול ההוא, היה בני אדם שמוכנים לשלם עליה הון תועפות, אבל משנודע שהיא מזויפת, אינה שוה אלא פרוטות בודדות, ואף אחד לא מעונין אפילו לראותה, הרי שהכל נשענות של בני אדם.

"אמנם חלקנו על סברא זו, שהרי ודאי גם לדעתו אין להשוות חפצי עתיקות לשטרות שאין גופם ממון, דאטו יאמר שבחפצי עתיקות לא יהיה דיני שומרים כמו שאין בשטרות, או שלא יהיו נשבעים עליהם כמו שאין נשבעים על שטרות, אלא ע"כ שאני שטר שאין גופו ממון כלל שאינו אלא נייר בעלמא וכל שוויונותו הוא כח הגביה שיש בו, משא"כ חפצי עתיקות הרי ודאי שגופם ממון, אלא שכיון שאין לאדם הנאה ישירה מגופם, אין להם שומא בעצם, אלא מחירם נקבע לפי דעת כנ"א עד כמה שהם מחשיבים אותם.

"ולמה נקרא לזה 'שגעון', הרי הרבה דברים בשוק הערך שלהם אינו בעצם אלא הסכם בלבד, לדוגמא תמונה אומנותית שווה ממון רב, אך מהי ההגדרה של 'אומנותיות' — זה דבר משתנה, שיש בני אדם שלא יראו בה ביטוי מיוחד לאומנות, ואחרים יראו בה מלאכת מחשבת, ובפרט תמונה שיצאה מתחת יד צייר גדול, דעת כנ"א מסכמת שיש לו יחיד שקובע לו מחיר מיוחד. והמחיר יקבע לבסוף ע"פ דעת רוב כנ"א שמעוניינים בכך.

"כמו כן, להבדיל בעולם הקדושה, יש אנשים שמוכנים לשלם הון על גמרא שלמד בה הבעש"ט או הגר"א, ואע"פ שיתכן שלגמרא כזו יש קדושה מיוחדת, אבל הרי הקונה המשלם עליה הון תועפות אינו קונה כדי ללמוד בה ולהתקדש ממנה, אלא היתה מונחת בבית גנזיו, ואע"כ משלם עליה הון. ויתכן שבדברים שבספרים חפצי יודאיקה, היה הגרונ"ז גולדברג זצ"ל מודה שכן הם הדברים, ולא אמר דבריו אלא לענין ציור ותמונה וכדומה, אבל יתכן שאין חילוק, שאין כ"כ סברא לחלק".

האם 'עתיקות' יש להם שער?

ומה כאשר למענת התובע שדברים עתיקים אין להם שער ומחיר שנאמר בהם 'דין אונאה' שמכר יותר מהשער? אין זה טענה כלל, שהרי בוראי יש

לכל דבר שער מינימלי ומקסימלי, לדוגמא, נניח שהספר הקדוש 'נועם אלימלך' דפוס ראשון נמכר בערך בין מאה למאתים אלף דולר — מינימום במאה, ומקסימום במאתים — הרי מי שישלם עליו כולל רק עשר אלף דולר, בוראי שהוא אונאה, אלא בין מאה למאתים אלף, יתכן שאין אין בו אונאה, משום שאין מחיר קבוע לזה בין מאה למאתים.

ומדוע על הכתב יד שנמצא בתוך הספר פסקתם שצריך לשלם עליו מחירו המלא כפי שהוא נמכר בשוק, הרי הדיינים לא ידעו כ"כ על כת"י זה?

"אמת שמבואר בתוס' בפרק אלו מצאות, שדבר שנמצא ברשות בעלה ולא יודע ממנה, נעשה הדבר הפקר מכיון שאינו יודע עליו, מ"מ כבר מבואר בהנחות המשפט ס' ר"ב סק"ח שבדבר שדרכו להיותו, זכה בו הבעלים ולא נעשה הפקר. וכן גם לגבי הכתב יד המונה בתוך ספר, בוראי הדין להיוודע על כך כשיפתח וידפדף בספר. וכיון שכן, לגבי הכת"י לא היתה מכירה, שהבעלים לא ידע שמוכר אותו, ולכן צריך להחזירו לו או להוסיף תשלום כדי לקנותו.

"אמנם אם היה יודע המוכר שיש שם גלויות בכתב יד, רק חשב שהוא כת"י בעלמא ולא ייחס לו חשיבות מיוחדת,

הגאון רבי שמחה יונה קליין שיחי'

יתכן שזכה הקונה ולא היה צריך לשלם עליו, כפי שמבואר בשו"ת שכת הלוי ח"ד ס' י"א, זה דומה למה שפסק הפתחי תשובה בשם הלבוש, שאם מכר לו כלי בחזקת בדיל ולא הבין המוכר שהוא כסף, שהמוכר לא זכה בה מעולם משום שלא נתכוין לקנות כסף אלא בדיל, אלא הלוקח קנאו. ובזה חלוק מהאופן הראשון שכאשר המוכר התכוון למכור חפץ יקר בתור חפץ פשוט, אמנם טעה אבל מכר אותו, משא"כ כאשר לא ידע כלל שיש כלי, הרי לא מכר אותו. והכא נמי שכאשר סבר שהכת"י אינו בעל ערך, מכר אותו בטעות כפי דעתו, ובמכירה כזו הריית הקונה את ההפרש. משא"כ באופן שלא ידע כלל, הרי לגבי הכת"י לא היתה מכירה, ולכן צריך להחזירו או להוסיף תשלום כדי לקנותו".

ייחודיותו של 'בית דין'

מסכם ראש בית ההוראה ובית הדין: "גם בענין ה'בית דין' יש כאן משהו

שונה ומיוחד שכמעט ולא מצוי בבתי דינים אחרים שבעירנו. א, השירות — הננו משתדלים שלא יהיה ח"ו עינו הדין אלא עיניים הולכים בקצב כפי שצריך להיות, בכל דבר לאחר בירור מעמיק ויסודי בין הדיינים מודרנים להוציא את הפסק, ללא התמשכות כלל. ב, שהבעל דין שמפסיד, לרוב אצלנו הוא מקבל את הפסק בהבנה. והסיבה לכך, שהדיינים נותנים לו הרגשה שאכן הפסיד ממון, אבל אינו 'גב' לו 'שקין' בשביל כך. שכן יתכן שמאמינים לו, אלא פשוט לא היה לו 'ראיות' מספיקות כדי להוכיח שהכסף שייך לו וכדו'. וראינו את הדברים גם כאשר המפסיד קיבל פסק דין חד ובורר לרעתו ללא רחמים, אבל הדין שמעבירים את הפסק' לאותו, הוא בעדינות ובבחתשכות שלא פגע. יחד עם הנימוקים שהדיינים ממניקים את הפסק בסבלנות, עד שמבינו יפה, ולאחר וויכוחים והסברים מבין הבע"ד את הפסק' קל לו יותר לקבלו, כי אינו דומה 'חוק' למשפט".

"וכינו ובפתחת בית הדין, התקיים מעמד 'לחיים' בהשתתפות כ"ק מרן אדמו"ר מוויניץ שליט"א מלונדון, שהתבטא בלשון קדשו: 'שבת דין זה יפיץ הרבה אור לעירנו..."

הספר 'פסקי המשפט'

משאלות בית הדין נתחבר הספר 'פסקי המשפט'?

"מהשאלות הרבות שנשאלנו בבית ההוראה 'היכל המשפט' היה הבסיס לספר 'פסקי המשפט' שחלק ניכר הם מהשאלות שנשאלנו במשך השנים מבני העיר. שמכון שלאחר שהתנהג היסודות הוספנו עוד שאלות ואופנים בהם דנו הפוסקים, הוכל סודר לפני סדר השו"ע חר"מ. ונראה לי שזה לראשונה שנתחבר חיבור על חושן משפט עם השאלות האקטואליות. באו"ח ויו"ד יש ספרים רבים כאלו, לדוגמה על שאלות אקטואליות בשבת, יש את הישמיות שבת כהלכתה, 'ארוחת שבת', 'מאור השבת'. על המשנ"ב יש את הפסקי תשובות, או משנ"ב מהר"ד 'דרשו וכו' ועוד עשרות ספרים. בור"ד את 'בדי השלחן', 'מעדני השולחן' וכו', אבל בחושן משפט לא היה כמעט שום ספר אקטואלי, שיקיף את כל חלקי חושן משפט, מלבד הספרים 'פתחי חושן' שהם עמוקים ונועדו בעיקר לדיינים או ללומדי חושן משפט.

"הספר 'פסקי המשפט' תועלתו, א, קודם כל לדיינים, שיקל עליהם לפסוק שאלות ודיני תורות בנושאים אקטואליים. ב, ללומדי חושן משפט, ללמד איד ללמוד מסוגיות הקשות שבחו"מ הלכה למעשה. כשלומדים על שור ובור ואש, לדמותם לכלים המשתמשים בומניו. ג, להמקין העם — שיוכלו להאיר את עיניהם וללמוד שחור"מ אינו לימוד לדיינים בלבד כמו 'אבן העזר', אלא הוא נוגע לכל יחיד ויחיד לא פחות מאותו חיים יורה דעה, וזה יראה מאלפי הלכות אקטואליות המופיעים בספר, כגון בנושא שידוכים, תיווך, להטעית חברת ביטוח, אונאה בקניית מוצרים, קבלת שוחד להעלות שכר בתוך העבודה מחמת שהתייקרו החומרים מחמת הקורונה או המלחמה שבין מדינות לאוקראינה, בניה ושפוצים ועוד ועוד".